

Georgeta Pompilia COSTIANU (CHIFU)
Școala doctorală de științe socio-umane
Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați

„FANTOMA DIN MOARĂ” DE DOINA RUȘTI – DISCURS IDENTITAR ȘI MANIFEST ESTETIC

„Fantoma din moară” este al treilea roman al Doinei Ruști, apărut la Editura Polirom, în 2008, și reeditat în anul 2017, la aceeași editură. Opera este o parabolă complexă a comunismului românesc, un roman dens și apăsător despre labilitatea adevărului. Creația îmbină planul real cu cel fantastic și devine treptat o amplă frescă a perioadei comuniste așa cum mărturisește și autoarea:

„*Fantoma din moară* este un roman despre lumea alunecoasă a delațiunii, a supraviețuirilor minore și a acțiunilor generale, pe care le hotărâsc făuritorii Istoriei. Este și un roman despre comunism și urmările lui. Dar povestea principală este a unei fantome vapoaze, omniprezente și obligate să trăiască și ea în ruinele unei lumi de care este iremediabil legată. Lumea păstoasă în care putrezesc rădăcinile mele.”[1]

Putem observa, în urma lecturii romanului „Fantoma din moară”, că evenimentele din copilăria și tinerețea autoarei, prezentate subtil aici, sub vălul diafan al imaginației, capătă diverse avataruri în operele de ficțiune ulterioare.

În cazul operei Doinei Ruști, constatăm că identitatea este legată de instituții sociale și culturale, dar și de strategiile individului în afirmarea de sine. Una din modalitățile utilizate de autoare și care necesită o atenție sporită din partea lectorului este jocul cu măști bazat pe figurile invocate în traseul sinuos al construcției identitare.

De asemenea, observăm că aspectele cele mai importante ale vieții autoarei se pot desprinde din operele sale de ficțiune, care reprezintă o oglindire a lumii sale interioare. Creația sa devine, astfel, o adevărată aventură pentru lectorul dornic să o cunoască, iar scriitura sa nu este altceva decât o călătorie miraculoasă prin lumea eului.

Viziunea despre timp a autoarei, de pildă, vine din lecturi, din filozofia clasică germană, la care, adeseori, Doina Ruști face referiri în cărțile ei. De pildă, în romanul „Fantoma din moară”, Del, personajul narator al primei părți, citește secțiunile despre timp și spațiu, din *Critica*

rațiunii pure. Sunt invocate și teorii moderne, ca în „Mâța Vinerii”, unde există de mai multe ori referiri la teoria particulelor gemene, atât de discutată în ultima vreme. Uneori, fantasticul vine direct din informația cotidiană, din știrile de ziar. Într-un interviu, prozatoarea explică astfel geneza povestirii *Cinematograful din mall* [2]:

„Acolo este vorba despre un adolescent care se duce să vadă un film și iese din cinema – bătrân. Mulți ani după aceea caută să dezlege misterul, bănuind că este victima unor ființe extraterestre sau în ... Dar într-o zi citește pe net despre cazul unei vietnameze care pășise același lucru. ... Spre deosebire de el, acea vietnameză descoperise cauza bolii ei. Eliberat și dezamăgit în egală măsură, personajul renunță să mai caute extraterestrii și își tatuează pe mână numele vietnamezei, cu care se simte înfrățit prin boală. Cazul femeii asiatică este unul real. Femeia se numește Nguyen Thi Phuong și despre ea se poate citi pe net.” [3]

Afirmația este verificabilă. Deși dezamăgitor într-un fel, acest tip de evadări din registrul fantastic, îi este tipic Doinei Ruști, explicând totodată și parcursul biograficului spre opera ficțională. Liliac, omul verde ascuns în inima pădurii, de fapt suferă de cromhidroză. [4] Informația este reluată și în construcția personajului Baba Verde din romanul „Mâța Vinerii”. Într-o altă povestire, bărbatul de care se îndrăgostesc toate femeile emană niște spori narcotici, consecință secundară a bolii sale maniacale. [5] După cum, un șir lung de coincidențe și mici neînțelegeri pune doi oameni într-o comunicare scurtă și stranie. [6]

Faptul nud trece prin metamorfoze spectaculoase, fără să altereze însă nucleul informativ. Doina Ruști deține arta rară de a plasa mesajul într-un context memorabil și insolit. Puțini dintre exegeții ei au observat această înclinație. Dintre aceștia, Dan C. Mihăilescu o spune cel mai tranșant:

„*Fantoma din moară* este un roman fabulatoriu, pe linia autobiografismului, în care realismul magic și realismul cotidian se împletesc.” [7]

Unii criticii literari apropie registrul său fantastic de Marquez [8], alții se gândesc la Bulgakov [9], iar în alte cronică se spune că prozatoarea „schitează și o mitologie sui-generis a orașului (zona Universității și împrejurimile), înscriindu-se astfel în seria fascinațiilor și a fascinătorilor de București, de la Mircea Eliade la Mircea Cărtărescu.” [10]

Toate aceste opinii se justifică într-o oarecare măsură, fiind bazate pe o geografie mitologizantă intens. Dar la acest univers fantast și unanim cunoscut, Doina Ruști adaugă o observație de maximă acuitate pusă în slujba veridicității epice. Astfel, portretul piticului hidos care o terorizează

pe Del, acea fantomă ascunsă în ruinele unei mori, reconstituie destul de fidel portretul lui Ceaușescu, așa cum apare în binecunoscutul portret care trebuie s-o fi terorizat pe Doina Ruști în adolescență.

Urmărindu-i confesiunile, remarci cu ușurință că și alte personaje de tip fantastic își au corespondent în biografia prozatoarei. Astfel, Aurelius, înfiorătorul motan din romanul „Patru bărbați plus Aurelius” , își are geneza într-un personaj tenebros din copilărie:

„Aurelius al meu este un anume Marcel, un domn infatuat, care venea în casa noastră, în vremea copilăriei, mai precis în perioada aia, dintre 5 și 8 ani, a ieșirii mele sociale. Domnul Marcel fusese discipolul protejat al bunicilor mei, iar ei aveau despre el o părere excepțională. L-am urât din prima clipă și m-a fascinat imediat. Era un tip care mi se părea foarte impozant, în costumele lui gri, cu obrazul ras la meserie și cu niște ochelari care-i făceau ochii interminabili. Era, desigur binevoitor cu mine, îmi spunea acele cuvinte pufoase pe care le primește orice copil, însă eu simțeam cum odată cu ele îmi trimitea și un dispreț total și ireconciliabil. Cu timpul mi-am dat seama că în privirea lui, amplificată de lentile, exista și un confort, o mică mulțumire, pe care am remarcat-o după aceea la mulți alți oameni, pe cât de disprețuitori față de mine pe atât de seducători și intangibili. Aura asta a celor care își exprimă fără menajamente antipatia, am regăsit-o vara trecută la un pisoai plin de aroganță. De fapt, un mâț bătrân, care își apăra teritoriul, cum fac pisicile oripilate de orice invazie. Iar această întâlnire scurtă m-a făcut să mă întorc la Marcel și să scriu „Patru bărbați plus Aurelius”. [11]

Personajul titular al romanului menționat se umanizează tocmai printr-un dispreț suveran, ceea ce va declanșa până la urmă psihoza Licieii (povestitoarea).

În altă parte, Doina Ruști își explică personajul titular din „Zogru”, ca pe o experiență trăită într-o anticameră a morții. Ea pornește de la expresia „a intra în ceasul morții”, bazată pe observația populară, că fiecare om își intuiește sfârșitul, intrând într-un rol ori arătând o față ascunsă, caracterizată în aceeași măsură de euforii necontrolate și de o rafinată tristețe:

„După ce-a murit mama, câțiva ani buni am fost obsedată de starea ei din ultimele săptămâni de viață, încercând să reconstitui fapte, emoții transformări. Era îndrăgostită de un necunoscut, ceea ce o făcea să arate transfigurată și lunatică. Despre mulți oameni se spune că înainte de a muri își schimbă dispozițiile, comportamentul și chiar caracterul. Am auzit de multe ori spunându-se despre cineva că se poartă ca și cum ar fi intrat în anul morții. De asemenea, cunosc multe povești despre oameni metamorfozați inexplicabil cu puțin timp înainte să moară. Pe aceste experiențe și observații mi-am clădit viziunea despre Zogru, personajul romanului omonim.” [12]

Citind romanul cu această informație în minte, îți dai seama că pentru Doina Ruști există o relație evidentă și incontestabilă între viața ei cotidiană și ficțiunea pe care o scrie. Arhetipal, Zogru, a fost comparat în literatura critică fie cu elfii, fie cu djinii (Dan C. Mihăilescu). S-a spus despre acest personaj că este un demon (Marco Dotti), un „vampir de treabă” (Daniel Cristea - Enache), venit dintr-o „fantezie fără limite” (Alex Ștefănescu), dar în același timp, mulți exergeți au observat că există o latură metafizică în această tipologie. De pildă, Bojidar Kuncsev îl leagă de tragismul etnic, în sens cioranian [13], iar Roberto Merlo remarcă latura onirică a personajului. [14] Această ultimă remarcă ni se pare de interes, dacă este s-o corelăm cu mărturisirea de mai sus a autoarei. Desigur nu vorbim despre onirism ca metastil, ci despre acele însușiri mitice, legate de o un posibil imaginar colectiv. În sensul instituit de Jung, Zogru poate fi văzut ca o sumă a obsesiilor imemorale: el este amenințarea nevăzută, care poate să trăiască ascuns în sângele omului, dar acțiunea lui este ciclică, plasată între limitările pe care le dă însăși durata mitică: poate să ia în posesie, însă numai pentru 40 de zile. Este un „zburător”, lovit de dragoste, și legat definitiv de teritoriul nașterii. Zogru modelează universul interior al ființei, așa încât nu o dată persoanele cu care intră în contact trăiesc metamorfoze spectaculoase, schimbându-și aspirațiile, atitudinea, mentalitatea. Ca arhetip al lumii interioare, Zogru ar putea fi una dintre amprentecele cele mai puternice ale sensibilității scriitoarei. Există în acest personaj un sentiment al apartenenței etnice, iar povestea lui ține de o geografie autohtonă, ambele detalii care fac din acest personaj supranatural un fel de efigie românească, păstrată în universul interior al Doinei Ruști. În sensul acesta, Leonardo Sanhueza trece printre mărcile personajului și acuta legătură cu spațiul originar:

„Zogru” este o carte de aventuri, singulară, fiind în același timp și o revizuire a istoriei românești, printr-un imaginar legat de legendele populare, dar și o parabolă despre dragoste, moarte și putere - confruntări de-a lungul cărora simțul apartenenței la un teritoriu are o valoare majoră. [15]

Această „valoare majoră” despre care vorbește criticul chilian, face parte din patrimoniul scriitoricesc al Doinei Ruști, căci atât „Fantoma din moară”, cât și „Omulețul roșu” fac apel la un teritoriu contaminat, în care nimeni nu poate să intre fără să suporte consecințele. În „Omulețul roșu” este vorba despre *alazar* - labirint născut într-o lume virtuală, care funcționează după „regulile” unui virus, iar în celălalt roman, moara ia locul *alazarului*, și ea un spațiu care dă dependență. Ca să nu mai vorbim

despre „Manuscrisul fanariot”, în care zgomotele din subteranele Bucureștiului dictează acțiunile de la suprafață.

Iar în această geografie bine-delimitată, personajele cultivă o misterioasă legătură, care de multe ori traduce valorile subiective ale Doinei Ruști. Personajele sale reprezintă diferite fațete ale personalității auctoriale, în diferite ipostaze ale vieții, în diferite perioade ale acesteia, încât ca cititor ești tentat să-i parcurgi cărțile ca pe un drum interior, cu speranța de a ajunge la cele mai ascunse nuanțe afective.

NOTE :

- [1]. Doina Ruști, <https://www.polirom.ro/carti/-/carte/3066>.
- [2]. Doina Ruști, *România literară*, 2012, nr.7.
- [3]. http://www.orizonturiculturale.ro/ro_intalniri_Doina-Rusti-interviu-2.html.
- [4]. Doina Ruști, „Pădurea Râioasa”, *Ramuri*, 2014, nr. 4.
- [5]. Doina Ruști, „Amantul”, *România literară*, 2011, nr. 29.
- [6]. Doina Ruști, „Uniune europeană”, *Cum iubim*, Editura Vellant, 2016.
- [7]. <https://www.youtube.com/watch?v=tKyeX9uWL6o&feature=youtu.be>.
- [8]. Horia, Gârbea, „Ziua literară”, 22 ianuarie, 2005.
- [9]. Ovidiu, Verdeș, „Cuvântul”, iunie 2006.
- [10]. Gabriela Gheorghîșor, *Dilemateca*, mai, 2010.
- [11]. <http://www.zf.ro/ziarul-de-duminica/doina-rusti-in-scurta-vreme-oamenii-vor-avea-in-buzunar-eventual-in-memoria-mobilului-intreaga-biblioteca-de-stelian-turlea-8344308>
- [12]. Ruști, Doina, *Patru eseuri despre feminitate*, Editura Neverland, pag. 264.
- [13]. Bojidar, Kunccev, „Despre soartă în Zogru”, rev. „Literaturni Balkani”, Sofia, 1/2009.
- [14]. Roberto, Merlo, „Cultura”, nr. 236, 2009.
- [15]. Leonardo, Sanhueza, „Las Últimas Noticias”, Chile, 7 mai, 2018.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

Antofi, Simona, GENERAL DICTIONARY OF ROMANIAN LITERATURE - OBVERSE AND REVERSE CRITICAL RECEPTION, în Oana Cenac (coord., edit.), International Conference of Common Vocabulary/Specialized Vocabulary: Manifestations of Creativity of Human Language, 6-7 iunie 2014, publicate în volumul MANIFESTARI ALE CREATIVITĂȚII LIMBAJULUI UMAN, 2014, p. 13-19, Accession Number WOS:000378446400001.

Antofi, Simona, *Contemporary Critical Approaches to the Romanian Political and Cultural Ideology of the XIXth Century - Adrian Marino, Al treilea discurs.*

- Cultura, ideologie si politica in Romania / The Third Discourse. Culture, Ideology and Politics in Romania*, în Antofi, S., Ioana N., Necula, G., Ifrim, N., Crihană, A., (edit.), *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 4th International Conference on Paradigms of the Ideological Discourse - The Dynamics of Terminologies and (Re)Shaping of Ideologies, 2012, p. 22-28, DOI: 10.1016/j.sbspro.2012.10.005, Galati, ROMANIA, 31 mai - 1 iunie 2012, **Accession Number** WOS:000361477200004
- Cenac, Oana, *Discurs ideologic în „Ateneu” 1965*, Actele conferinței internaționale *Lexic comun / Lexic specializat. „Democratizarea cunoașterii” sau migrația lexicului specializat spre lexicul comun*, ediția a X-a, Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați, Facultatea de Litere, Centrul de Cercetare Comunicare interculturală și literatură, 19 - 20 mai 2017, publicată în *Analele Universității „Dunărea de Jos” din Galați, Fascicula XXIV Lexic comun / lexic specializat*, revistă indexată în bazele de date internaționale EBSCO: <https://www.ebscohost.com/titleLists/cms-coverage.pdf>, MLA (Modern Language Association, New York, www.mla.org) - *MLA International Bibliography & Directory of Periodicals, CEEOL și Fabula. La recherche en littérature* (www.fabula.org), anul X, nr. 2(18) /2017, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2017, ISSN 1844-9476, p. 31-48.
- Călinescu, Matei, *A citi, a reciti. Către o poetică a (re)lecturii*, Iași, Editura Polirom, Iași, 2000.
- Ifrim, Nicoleta, *Theoretical Aspects of Identity Discourse in Post-totalitarian Cultures*, Conferința Internațională Paradigma discursului ideologic (PID 4), 31 mai-1 iunie 2012, Facultatea de Litere, Galați, în [Procedia-Social and Behavioral Journal](http://www.procedia.com) (ISSN: 1877-0428) (ISSN: 1877-0509), vol.63/2012 ELSEVIER (www.elsevier.com) indexată ScienceDirect, Scopus, Thomson Reuters Conference Proceedings Citation Index (ISI Web of Science), pp.35-40, DOI 10.1016/j.sbspro.2012.10.007, <http://www.sciencedirect.com/science/journal/18770428/63/supp/C>, WOS:000361477200006 (indexare ISI)
- Mauron, Charles, *De la metaforele obsedante la mitul personal*, Traducere din limba franceză de Ioana Bot, Aparat critic, bibliografie și note pentru ediția românească de Ioana Both și Raluca Lupu, Editura Dacia, Cluj, 2001.
- Ruști, Doina, *Cămașa în carouri și alte 10 întâmplări din București*, Editura Polirom, Iași, 2010.
- Ruști, Doina, *Patru bărbați plus Aurelius*, Editura Polirom, Iași, 2011.
- Ruști, Doina, *Omulețul roșu*, București, Editura Vremea, București, 2004, Ediția a II-a, 2012.
- Ruști, Doina, *Zogru*, Editura Polirom, București, 2013.
- Ruști, Doina, *Manuscrisul fanariot*, Editura Polirom, Iași, 2016.
- Ruști, Doina, *Fantoma din moară*, Editura Polirom, Iași, 2017.
- Ruști, Doina, *Mâța Vinerii*, Editura Polirom, Iași, 2017.

***Fantoma din moară* by Doina Ruști - Identity and Aesthetic Discourse**

Abstract: This study is a contribution to the social-cultural interpretation of Doina Ruști's work from the perspective of the discourse (fictional first) about the construction of identity, investigating the social role of the individual, his deduction. After reading the novel *The Phantom of the Mill*, one can notice that the events of the childhood and youth of the author, subtly presented here, under the diaphanous veil of imagination, get various avatars in subsequent fiction works. In the case of Doina Ruști's work, we find that identity is related to social and cultural institutions, but also to individual strategies in self - assertion. One of the ways used by the author and requiring increased affection from the lecturer is the mask game based on figures invoked in the sinuous route of identity construction. We also notice that the most important aspects of the author's life can also be derived from her fictional works which are a reflection of her inner world. Her creation thus becomes a real adventure for the reader who is eager to know it, and this writing is nothing but a miraculous journey through the world of self. We can say that through her work, Doina Ruști brings into the forefront the unfrozen narrative and the free play of imagination, but she also succeeds in introducing the reader into a true labyrinth of identity.

Keywords: discourse, identity, fiction, adventure, mirroring.